

Arbete och Hälsa 2006:06

Arbetsmiljöarbete i Sverige 2004

En kunskapssammanställning över strategier, metoder och arbetssätt för arbetsmiljöarbete

Ing-Marie Andersson, Göran M Hägg och Gunnar Rosén (red)

Tema SMARTA - Strategier, metoder och arbetssätt för fungerande arbetsmiljöarbete startade i januari 2004 och ingår i Arbetslivsinstitutets temaverksamhet. Under 2004 fokuserades arbetet i SMARTA på att beskriva hur arbetsmiljöarbete bedrivs på svenska arbetsplatser, hur olika aktörer påverkar arbetsmiljöarbete samt de erfarenheter som finns av förändringsarbete i syfte att förbättra arbetsmiljön. Arbetet genomfördes i tre parallellt arbetande grupper bestående av forskare och praktiker från olika organisationer. Denna rapport sammanfattar de tre gruppernas arbete, som omfattade 19 arbetsplatsbesök, 19 samtal med aktörer inom arbetsmiljöarbetet, litteraturstudier och samverkan med olika aktörer inom området. Rapporten utgör också en sammanställning av gruppmedlemmarnas samlade erfarenheter av hur arbetsmiljöarbete bedrivs.

De allra flesta större privata företag har en genomarbetad plan för hur arbetsmiljöarbete ska bedrivas. Flera företag har insett behovet av en god arbetsmiljö i sin verksamhet och utvecklat interna regelverk och checklistor anpassade till den egna verksamheten. De generellt ökande kraven i arbetslivet, till exempel internationaliseringen, påverkar dock arbetsmiljöarbetet negativt. Företag beskriver detta som ett glapp mellan vad man skulle vilja åstadkomma och vad man faktiskt mäktar med inom knappa ekonomiska ramar. Företag som arbetar enligt olika standardiserade system som ISO 9000, ISO 14000 eller OHSAS 18001 strävar ofta efter att anpassa strategin för arbetsmiljöarbetet till dessa standarder med avsikten att ha så få parallella system som möjligt.

För små och medelstora privata företag finns det en riklig tillgång till olika typer av strategier för arbetsmiljöarbete. Några av dem är väl utvärderade, men flertalet inte. Det är dock inte realistiskt att tro att småföretagaren själv, annat än i undantagsfall, har tid eller förmåga att själv sätta sig in i detta utbud av alternativ för att sedan göra en, ofta nödvändig, anpassning till det egna företagets behov.

Inom den offentliga verksamheten finns ett stort antal exempel på projekt inom statlig verksamhet, landsting och kommuner i syfte att förbättra arbetsmiljön och arbetsmiljöarbetet. För att både komma tillrätta med strukturella budgetunderskott och förbättra arbetsmiljön behövs dock utvecklade strategier och omfattande utvecklingsarbete.

Utbudet av metoder för arbetsmiljöarbete är rikt och näst intill ogenomträngligt och mycket överskådligt för icke-specialister. Metoder kan delas in i övergripande metoder (till exempel checklistor eller metoder med syfte att skapa engagemang hos de anställda), tekniska metoder för att mäta specifika arbetsmiljöaspekter (till exempel buller) och metoder för att undersöka den psykosociala arbetsmiljön. Det rika utbudet av metoder försvårar för organisationer som inte anlitar företagshälsovård och som saknar egen djupare arbetsmiljökompetens. Det finns en betydande risk att dessa anser sig ha organiserat ett systematiskt arbetsmiljöarbete (SAM), med alla dess viktiga komponenter i form av arbetsmiljöpolicy, skyddsronder med hjälp av checklistor och så vidare, men riskerar att tappa bort väsentliga komponenter som riskidentifiering och riskeliminering, därför att de inte själva har eller haft tillgång till nödvändig kompetens.

Det finns ett stort antal producenter av informationsmaterial och intermediärer med uppgift att föra ut informationen för tillämpning i arbetslivet. I denna rapport beskrivs fem stora informations-sändare: Arbetslivsinstitutet, Arbetsmiljöforum, Arbetsmiljöverket, Prevent och webbportalen Arbetsmiljöupplysningen. Arbetsmarknadens parter är också viktiga sändare, men en genomgång av arbetsgivarsidans informationsutbud visar att den erbjuder en mycket begränsad information inom arbetsmiljöområdet. Betydligt mer information kan hittas på arbetstagarsidans hemsidor. Viktiga grupper av intermediärer är företagshälsovården, regionala skyddsombud, konsulter och arbetsmiljöinspektörer. I

framtiden kan dock icke-traditionella intermediärer, såsom länsstyrelser, handelskammare, försäkringsbolag, banker, branschorganisationer och företagareföreningar, komma att fylla en viktig funktion i arbetsmiljöarbetet.

Effektiviteten i den kedja av aktörer som ska ansvara för att kunskap förs till tillämpning hos den enskilde anställda är dock mindre bra. De stora informationsändarna är till övervägande del överens om att systemen för informationsöverföring fungerar bra så länge man talar om "professionella" mottagare. Exempel på sådana är personer med specifika arbetsmiljöuppgifter i större organisationer, aktiva skyddsombud, företagshälsovårdens företrädare och andra som ägnar en betydande del av sitt arbete åt arbetsmiljöfrågor. Återkommande kommentarer från mottagare av information tyder dock på en frustration över det stora utbudet av information och handledningar som man saknar ledning i att navigera bland och värdera. Förväntningarna är därför stora på webbportalen "Arbetsmiljöupplýsningin".

När professionella arbetsmiljöaktörer ska föra vidare information möter de ofta hinder i form av ett begränsat intresse för förändringar som kan minska arbetsmiljörisker. Många intermediärer behöver nya kunskaper och nya metoder för att arbeta mer lösningsinriktat och för att motivera och skapa ett engagemang hos både arbetsgivare och arbetstagare att själva bli mer drivande i arbetsmiljöarbetet på den egna arbetsplatsen. Det kan i många sammanhang vara lika viktigt att visa hur arbetsmiljöfrågorna kan kopplas till verksamhetsutveckling och tillväxtpotentialer som att de kan kopplas till befintliga lagar. En nyckelfråga är också att utveckla bättre samverkansformer med företagshälsovården för att främja ett proaktivt arbetssätt.

Att öka motivationen för ett effektivare arbetsmiljöarbete hos enskilda som inte professionellt arbetar med arbetsmiljöfrågor, måste ses som en central uppgift för att åstadkomma ett effektivt kunskapsutnyttjande inom området och ett bättre fungerande arbetsmiljöarbete.